

Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) arasında bir çox əlaqələrin olduğu qeyd edilir və eyni zamanda, gender bərabərliyinin iqtisadi inkişaf və sosial rifahın artırılmasında mühüm rolunu vurğulanır.

Azərbaycan Respublikasının gələcəyə doğru mühüm siyasi konsepsiyası hesab edilən 2016-2020-ci illər üçün milli iqtisadiyyat perspektivi və 2025-dək uzun müddətli baxış üzrə Strateji Yol Xəritəsi 10 qlobal dayanıqlılıq gündəliyi ilə vəhdət təşkil edir. Yol Xəritəsinə əsasən, özəl sektor iqtisadi inkişafın əsas aparıcı qüvvəsi kimi qəbul edilir və qadınların sahibkarlıq fəaliyyətlərinə cəlb edilməsinin inkişaf etdirilməsi də daxil olmaqla, insan kapitalının inkişafına xüsusi önəm verilir. Strateji Yol Xəritəsində ölkənin gələcək inkişaf mərhələsi dövlət tərəfindən idarə edilən və resurslara söykənən inkişafdan davamlı olaraq genişlənən özəl sektora və yüksək ixtisaslı insan kapitalına əsaslanan inkişafa keçid olaraq müəyyən edilir.

Sahibkarlığın inkişafına dövlət köməyi digər tədbirlərlə yanaşı, bu sektora əhalinin daha geniş kütləsinin cəlb edilməsini, insanların işgüzarlıq potensialının gerçəkləşməsinə əlverişli imkanların yaradılmasını nəzərdə tutur. İqtisadi və sosial inkişafın səmərəliliyinə nail olmaq, iqtisadi inkişaf və yüksəlişdən bəhrələnmək üçün cəmiyyətin hər iki cinsdən olan üzvləri özlərinin imkanlarını istifadə etməlidirlər.

Qadınlar özəl sektorda və sahibkarlıq fəaliyyətində uğur qazanmaq üçün sayca daha çox dəstəkləyici faktorlara ehtiyac duyurlar. Bu amillərə ailə dəstəyi, uyğun təhsil imkanları, ev işlərinin bərabər bölüşdürülməsi, ictimai yerlərdə sərbəst hərəkət və işəgötürənlər tərəfindən qadınlara qarşı bərabər və ədalətli münasibət daxildir.

Ədəbiyyat:

1. <https://aztv.az/az/news/5154/azerbaycanda-qadin-sahibkarligi-ne-qederinkisaf-edib>
2. <http://www.e-qanun.az/framework/3849>
3. <https://smb.gov.az/az/all-news/qadin-sahibkarlarin-iqtisadiyyatda-rolu-artir>
4. <https://www.stat.gov.az/source/gender/>

PEŞƏ TƏHSİLİ VƏ TƏLİMİ AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ İNKİŞAF AMİLLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

*İlyasov İlham Zahid oğlu
Hüseynova Emiliya Yəhya qızı, iqtisad elmləri namizədi,
dosent, kafedra müdiri
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan*

Peşə Təhsili müəssisələrinin ölkə iqtisadiyyatına təsirinə beynəlxalq təcrübədə daha çox rast gəlinir. Buna görə də yüksək inkişafa nail olmaq istəyən inkişaf etmiş ölkələrdə peşə təhsili sisteminin müasirləşdirilməsinə xüsusi fikir verilir. Azərbaycan Respublikasında da ÜDM-a göstərəcəyi təsir nəzərə alınaraq peşə təhsili və təliminin inkişafına daha çox diqqət ayırmağa başlanılmışdır. Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərdən biznes subyektləri ilə əməkdaşlıqların qurulması, peşə təhsili sistemində ixtisaslı yeni mütəxəssislərin cəlb edilməsi, əlavə maliyyələşdirmə mənbələrinin

müəyyən edilməsi və yaşlılar üçün peşə təliminin və ixtisasartırmanın təmin edilməsini qeyd etmək olar.

Nəzərə alınmışdır ki, peşə təhsili müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi digər sektorların fəaliyyətinə də dolayı təsir etməklə real ÜDM-i nəzərdə tutulandan da çox artırabilir. Belə ki, peşə təhsili müəssisələrinin digər iqtisadi sektorlar ilə qarşılıqlı əməkdaşlığına nail olmaqla, həmin sektorların malik olduqları potensialının tam reallaşdırılmasına və bu sektora qoyulan investisiyalar nəticəsində ümumi iqtisadiyyata çarpaz təsirini görmək mümkündür. İşəgötürənlərlə tərəfdaşlığın qurulması tədbirləri təhsil və təlimin real sektor ilə əlaqələndirilməsi, məzunların məşğulluğunun təmin edilməsi kimi bir çox faydalar vəd edir. İşəgötürənlərlə əməkdaşlıq istiqamətlərinin genişləndirilməsi ikitərəfli qarşılıqlı fayda kəsb etməklə ölkədə davamlı və yüksək iqtisadi artım məqsədinin təmin olunmasına xidmət edəcəkdir.

PTM-lərin mövcud müəllim-pedaqoji heyətinin potensialını və peşəkarlıq səviyyəsini müəyyənləşdirmək məqsədilə Təhsil Nazirliyi tərəfindən diaqnostik qiymətləndirilmə aparılmışdır, onların bilik və bacarıqlarının artırılması üçün ixtisasartırma və yenidən hazırlama təlimləri təşkil edilir. Yeni müəllim heyətinin peşə təhsili və təlimi prosesinə cəlb edilməsi artıq mərkəzləşdirilmiş qaydada müsahibə yolu ilə (Müəllimlərin İşə Qəbul imtahanları ilə), rəhbər işçilərin işə qəbulu isə ilk dəfə olaraq elektron müraciət portalı vasitəsi ilə bir neçə mərhələdən ibarət olmaqla həyata keçirilir.

Hazırda Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təlimi sisteminin 96%-i dövlət büdcəsi tərəfindən maliyyələşdirilir. PTM-in büdcədən asılılığını azaltmaq üçün onlar əlavə gəlir əldə etmək məqsədi ilə müxtəlif fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilər. Öz profil və fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq ödənişli əlavə təhsil, məsləhət-konsaltinq xidmətlərinin göstərilməsi, təhsil məhsulunun (təhsil sahəsində innovasiyalar, orijinal təhsil və fənn proqramları, təlim metodları sistemi, təhsil modulları, təhsil layihələri) satışı, nəşriyyat-poliqrafiya işləri, tədris prosesində əldə olunan məhsulun satışı, müxtəlif təhsil proqramlarının tətbiqi, təhsil müəssisələrinin idman zalları və meydançalarının ödənişli istifadəyə verilməsi, digər iş və xidmətlərin göstərilməsi ilə büdcədən kənar vəsaitlərini artırabilir. Dövlət də öz növbəsində PTM-nin sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün daxili və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə əlverişli şərait yaradır ki, bu da onların gəlirlərinin artmasına, ölkənin iqtisadi artımına və yeni iş yerlərinin yaranması ilə sosial rifah səviyyəsinin ildən-ilə yüksəldilməsinə öz müsbət təsirini göstərir.

Ölkələr arasındakı əlaqələr genişləndikcə, rəqabət artdıqca yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə tələbat yaranır. İqtisadiyyatın inqilabi texnoloji dəyişikliklər şəraitində məhz belə işçi qüvvəsinə və daha üstün fundamental iqtisadi bacarıqlara malik olan ölkələr üstünlük qazanır. Beynəlxalq aləmdə rəqabətə davam gətirmək üçün hər bir ölkənin prioriteti növbəti illərdə yüksək rəqabətli insan kapitalını formalaşdırmaq olacaqdır. Bundan başqa müxtəlif şirkətlər yeni texnologiyaların tətbiqi ilə əmək məhsuldarlığını artırmağa çalışırlar. Təhsil müəssisələri tərəfindən yüksək tələblərə cavab verən işçi kadrların hazırlanması tələbi müasir əmək bazarının ehtiyaclarına cavab verən maddi-texniki bazanın yaradılmasını zəruri edir. Buna görə də son bir neçə müasir peşə təhsili mərkəzləri tikilmiş, bəzilərinin maddi-texniki və tədris bazası

yenilənərək müasir tələblərə cavab verən səviyyəyə çatdırılmışdır.

Ölkəmizdə iqtisadiyyatın genişləndirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi məqsədilə hazırlanan strategiyada insan kapitalının inkişaf etdirilməsi ən mühüm amillərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Peşə təhsili sistemi yüksək ixtisaslı və bacarıqlı kadrların hazırlanmasını həyata keçirməklə bu prosesə öz müsbət təsirini göstərə bilər. PTM-lərdə Dövlət Məşğulluq Mərkəzləri tərəfindən işsizliyin azaldılması məqsədilə yaşlılar üçün ixtisasartırma kursları təşkil edilir. İllər keçdikcə qısamüddətli kursların sayı artır və peşə təhsili müəssisələrindən istifadə səviyyəsi daha da yüksəlir. Bu, ölkədə işsizliyin azalmasına, əmək bazarında işçi qüvvəsinin kvalifikasiyasının və bacarıqlarının artmasına, eləcə də insanların özünüinkişaf vasitələrindən istifadə etməyə imkan verəcəkdir. Əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığının səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün insanların yüksək keyfiyyətli təhsil almaq imkanları daha da genişləndirilməli, kadr hazırlığı birbaşa əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmalı, peşə hazırlığı sisteminin inkişaf etdirilməsi tədbirləri çərçivəsində beynəlxalq sertifikatlara uyğun mütəxəssislər hazırlanmalıdır.

Ölkəmizdə peşə təhsilinin inkişafı və işsizliyin azaldılması istiqamətində həyata keçirilən hüquqi və təşkilati islahatların əsas məqsədi sabahın işçi qüvvəsinin dəyişən və rəqabətli əmək bazarının tələblərinə uyğun səviyyədə hazırlanmasıdır. Bu səviyyədə kadrların hazırlanması üçün peşə təhsili haqqında qanunla təsbit edilmiş yüksək texniki peşə təhsili səviyyəsi üzrə tədrisin üstünlüklərini də qeyd etmək lazımdır. Yüksək texniki peşə təhsili səviyyəsi öz növbəsində təhsilini ali məktəbdə davam etdirmək istəyən şagirdlər üçün yeni imkanlar açılır. Texniki peşə təhsili səviyyəsini bitirən məzunlar orta məktəb attestatı ilə yanaşı peşə-ixtisas (subbakalavr) təhsili sənədi əldə edir ki, gələcəkdə arzu etdikləri sahəni daha dərinlən mənimsəmək üçün imtahansız ali təhsil almaq şansı da qazanırlar. Peşə təhsilində istifadə olunan elektron dərsliklər və stimulyatorlardan istifadənin genişləndirilməsi ixtisas üzrə praktiki sərişlərin daha da yaxşı formalaşmasına xidmət edir.

XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil məqsədlərinə nail olmaq üçün yeni PTM-də tədris prosesində rəqəmsal sərişlərin aşılmasına diqqət yetirilir, STEAM tədris metodunun tətbiqi reallaşdırılır, indikindən əsaslı şəkildə fərqlənən yeni bacarıqlar, ixtisaslar və peşələrin tədrisinə xüsusi önəm verilir. Xüsusilə də, işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış prioritetinin uğurla reallaşdırılması üçün azad olunan ərazilərə yaxın PTM-lərin prosesə sıx cəlb edilməsini zəruri edir. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı nəticəsində PTM-lər mövcud maddi-texniki bazasının imkanlarından istifadə etməklə, quruculuq işləri, ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqi, təmiz enerji mənbələrindən istifadə, yaşıllıqların bərpası və artırılması, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpası sahələri üzrə kadrların hazırlanması üçün töhvə verə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı.2009.
2. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

3. Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Bakı. 2016.

4. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı. Bakı. 2019.

5. “Təhsil müəssisəsinin əlavə gəlir əldə etmək məqsədi ilə məşğul olmasına yol verilən sahibkarlıq fəaliyyəti növlərinin müəyyən edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 10 Nəli 19 yanvar 2010-cu il tarixli qərarı.

6. Pilot peşə təhsili müəssisələrində məhsul və xidmət istehsalı və satışı üzrə fəaliyyətin qiymətləndirilməsi metodologiyası. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu. Bakı. 2019.

7. Dövlət və bələdiyyə tərəfindən yaradılan peşə təhsili müəssisəsinin Nümunəvi Nizamnaməsi. Bakı. 2019.

MÜƏSSİSƏLƏRİN DAYANIQLI İNKİŞAFINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏRİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

*Rüstəmzadə Fəridə Loğman qızı
Səfərova Təranə Allahverdi qızı Baş müəllim
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan*

Məlumdur ki, dayanıqlıq kompleks daxili və xarici amillərin təsiri nəticəsində baş verir. Təsir edən amillər zəruri informasiya sahələri üzrə qruplaşdırılmış yəni bazarın əsas tədqiqat bölmələri üzrə qruplaşdırılmış, hadisə və tendensiyalardır. Amilləri metodlar üzrə bölmək olar: iqtisadi, qeyri iqtisadi, üsul, birbaşa və dolaylı təsir amilləri.

Onların nisbəti, təsiri, qarşılıqlı əlaqəsi yalnız hər hansı bir subyekt üçün deyil, bütün iqtisadi sistem üçün aktualdır. Müəyyən tarixi dövrlərdə birinin təsiri artır başqalarının təsiri isə azalır və yaxud əksinə ola bilər. Müəssisələrin müxtəlif xarakterli böhranları ötməsi, rəqabət mübarizəsində qalib gəlməsi iqtisadi dayanıqlığın saxlamaq daha çox onun daxili amillərinin təsirindən yəni daxili mühitin vəziyyətindən asılı olur.

Daxili amillər qrupu özündə müəssisənin məqsədi, vəzifəsi, strukturu, texnologiyası və kadrlarını cəmləşdirir. İqtisadi stabil ölkələrdə daxili və xarici amillərin nisbəti kadrların xeyrinə formalaşır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, müəssisələrin müflisləşməsində 3/1 hissə xarici amillər 3/2 isə daxili amillər iştirak edir.

Son dövrlərdə müxtəlif səbəblərdən xarici amillərin təsiri artmışdır. Bu xüsusilə beynəlxalq səviyyədə sabitliyi pozma istiqamətində iqtisadiyyatın sahələrinin, təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətini azaldır, tarazlıqdan çıxarır, milli iqtisadiyyatın onlardan asılılıq dərəcəsini artırır.

Bazar münasibətləri şəraitində müəssisələr xarici mühit amillərini inkar edə bilmir və onları yaxından izləyir və adekvat olaraq təsirinə reaksiya verirlər.

Bu gün xarici mühit amillərinin inkar edilməsi müəssisənin növbəti gün müflisləşməsi deməkdir.